

อริชฐานบารมีในพุทธปรัชญาเถรวาท : การวิเคราะห์เชิงปรัชญา

Adhitthana Paramita in Theravada Buddhist Philosophy

: A Philosophical Analysis

สิรินทร์ กัญยาวิริยะ¹ และ ชิสา กัญยาวิริยะ²

Sirin Gunyaviriya¹ and Chisa Gunyaviriya²

^{1,2}บริษัท ล.ธนวงศ์ (1997) จำกัด

^{1,2}Lor Yaowaraj Bangkok

Corresponding author, e-mail : ¹sirin.cnt@hotmail.com

²chisa.gu@ssru.ac.th

Received: March 06, 2025; Revised: March 30, 2025; Accepted: March 30, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์และขยายความแนวคิดเกี่ยวกับอริชฐานบารมี โดยอาศัยหลักฐานจากพระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา และการวิเคราะห์แนวคิดในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งนี้ การศึกษามุ่งเน้นเฉพาะในขอบเขตของพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีได้ครอบคลุมถึงแนวคิดในพุทธศาสนานิกายมหายานหรือแนวคิดพุทธร่วมสมัย

จากการศึกษาในพระไตรปิฎกพบว่า อริชฐานบารมีสามารถแบ่งได้ 3 ระดับ คือ อริชฐานบารมี อริชฐานอุปบารมี และอริชฐานปรมัตถบารมี ซึ่งสะท้อนถึงระดับความเข้มข้นของการตั้งมั่นในปณิธาน และอริชฐานบารมียังมีบทบาทสำคัญในการนำพาพระโพธิสัตว์ให้สามารถฟันฝ่าอุปสรรคและบรรลุปเป้าหมาย องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบโมเดล ACTS ซึ่งประกอบด้วย A – Aspiration & Action (แรงบันดาลใจและการลงมือทำ), C – Commitment & Consistency (ความมุ่งมั่นและความต่อเนื่อง), T – Transformation & Tenacity (การเปลี่ยนแปลงและความอดทนไม่ย่อท้อ) และ S – Self-Discipline & Service (วินัยในตนเองและการรับใช้สังคม) โมเดลนี้ช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับอริชฐานบารมีในมิติที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การทำงาน การพัฒนาตนเอง หรือการเป็นผู้นำที่สามารถขับเคลื่อนสังคม

คำสำคัญ : บารมี, อริชฐาน, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

This study aims to analyze and expand the concept of Adhitthana Paramita by utilizing evidence from the Tipitaka, the Atthakatha (commentaries), and an analytical approach based on Buddhist philosophy. The study categorizes Adhitthana Paramita into three levels: Adhitthana Paramita (basic determination), Adhitthana Upa Paramita (intermediate determination), and Adhitthana Paramattha Paramita (ultimate determination), which reflect varying degrees of intensity in the resolution process. This research is limited to the context of Theravada Buddhism and focuses solely on sources from the Tipitaka and commentarial literature. It does not include perspectives from Mahayana Buddhism or contemporary Buddhist thought.

Through the examination of examples from the Tipitaka, it was found that Adhitthana Paramita plays a significant role in enabling Bodhisattas to overcome obstacles and achieve their aspirations. The study also proposes a new conceptual framework in the form of the ACTS Model, which comprises A – Aspiration & Action, C – Commitment & Consistency, T – Transformation & Tenacity, and S – Self-Discipline & Service. This model enhances the understanding of Adhitthana Paramita by framing it in a way that is practically applicable to daily life, including in education, professional development, personal growth, and leadership that drives social progress.

Keywords : Paramita, Adhitthana, Theravada Buddhist Philosophy

บทนำ

อริชฐานบารมี (Adhitthana Paramita) เป็นหนึ่งในบารมี 10 ประการที่มีบทบาทสำคัญตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีความหมายลึกซึ้งที่เกี่ยวข้องกับการตั้งจิตมั่นอย่างแน่วแน่ต่อเป้าหมายอันชอบธรรม คำว่า "อริชฐาน" ในบริบทของพุทธศาสนานั้นมิได้เป็นเพียงการตั้งความปรารถนาเช่นเดียวกับความเชื่อในศาสนาอื่น ๆ ที่อาจหมายถึงการขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แต่เป็นการกำหนดเจตจำนงอย่างมั่นคงบนพื้นฐานของปัญญาและศีลธรรม (Bodhi, 2005) ซึ่งหมายถึงการดำรงตนด้วยความแน่วแน่ มุ่งมั่นที่จะทำความดีและบรรลุเป้าหมายอันสูงส่งโดยไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคและปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทบ

อริชฐานบารมีได้รับการกล่าวถึงอย่างชัดเจนในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ซึ่งระบุว่า การตั้งจิตอริชฐานเป็นพื้นฐานของการบำเพ็ญบารมีทั้งสิบ (Nanamoli & Bodhi, 1995) พระโพธิสัตว์ทรงใช้หลักอริชฐานบารมีเป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินชีวิตเพื่อบรรลุพุทธภูมิ เช่นในพระชาติของพระเนมิราช โพธิสัตว์ พระองค์ทรงบำเพ็ญอริชฐานบารมีขั้นสูงสุด โดยมีความแน่วแน่ในคุณธรรมที่ทรงตั้งจิตปรารถนาอย่างเคร่งครัด (ธนกฤต มีพวงผล, 2557)

เมื่อพิจารณาในบริบทของพุทธจริยศาสตร์ อธิษฐานบารมี มีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นคุณธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้บุคคลมีความเข้มแข็งทางจิตใจและมีความแน่วแน่ในการทำความดี พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำถึงความสำคัญของอธิษฐานบารมีในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองและสร้างคุณประโยชน์แก่ผู้อื่น พระองค์ตรัสไว้ในพระสูตรหลายแห่งว่า "บุคคลผู้มีอธิษฐานอันแน่วแน่ ย่อมเป็นผู้มีปณิธานอันมั่นคง เปรียบเสมือนหินผาที่ไม่หวั่นไหวต่อแรงลม" (Buddhadatta, 1979) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอธิษฐานบารมีมิได้หมายถึงการยึดติดในความปรารถนาแบบโลกียะ แต่เป็นการฝึกจิตให้มีเสถียรภาพและสามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงได้โดยไม่หวั่นไหว

นอกจากนี้ งานวิจัยของ สุภาพร พรหมเถื่อน (2554) ชี้ให้เห็นว่าการบำเพ็ญอธิษฐานบารมีสามารถแบ่งออกเป็นสามระดับ ได้แก่ บารมีสามัญ (ขั้นพื้นฐานของการทำความดี), อุปบารมี (การทำความดีในระดับเข้มข้นขึ้น) และปรมัตถบารมี (การบำเพ็ญบารมีขั้นสูงสุดที่นำไปสู่การบรรลุธรรม) การแบ่งระดับดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาทางจิตที่มีลำดับขั้น ซึ่งต้องอาศัยความมุ่งมั่นและปณิธานอันแน่วแน่

ในแง่ของการนำไปประยุกต์ใช้ อธิษฐานบารมีสามารถช่วยให้บุคคลสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การทำงาน หรือการดำเนินชีวิตในสังคม การตั้งจิตอธิษฐานให้มั่นคงในเป้าหมายที่ชอบธรรมจะช่วยให้บุคคลสามารถฝ่าฟันอุปสรรคและเดินทางสู่ความสำเร็จได้อย่างมั่นคง นอกจากนี้ อธิษฐานบารมียังมีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติธรรมและการเจริญสมาธิภาวนา เนื่องจากการตั้งจิตมั่นเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยให้จิตสามารถดำรงอยู่ในสมาธิและบรรลุถึงปัญญาอันแท้จริงได้ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาแนวคิดอธิษฐานบารมีในรูปแบบโมเดล ACTS ซึ่งเป็นการสังเคราะห์คุณลักษณะภายในของอธิษฐานบารมีให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน ทั้งในมิติของการพัฒนาตน การทำงาน และภาวะผู้นำ โดยเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สะท้อนศักยภาพของหลักธรรมนี้ในการนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาหลักอธิษฐานบารมีในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ไม่เพียงแต่ในแง่ของหลักธรรมทางศาสนา แต่ยังรวมถึงการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อเสริมสร้างจิตใจให้เข้มแข็งและมีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต ในยุคที่ผู้คนต้องเผชิญกับแรงกดดันจากสังคม สื่อ และความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การมีหลักธรรมที่ช่วยให้ตั้งมั่นในเป้าหมายที่ชอบธรรม มีวินัยในตน และเสียสละเพื่อส่วนรวม จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง อธิษฐานบารมีจึงมิใช่เพียงหลักธรรมเชิงทฤษฎี แต่เป็นเครื่องมือพัฒนาศักยภาพมนุษย์ที่สามารถตอบโจทย์โลกสมัยใหม่ได้อย่างแท้จริง การศึกษานี้จะวิเคราะห์ถึงความหมายของอธิษฐานบารมี ตลอดจนแนวทางการปฏิบัติและคุณค่าที่อธิษฐานบารมีสามารถนำมาสู่ชีวิตและสังคม เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักธรรมสำคัญนี้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความหมายของอริชฐานบารมี

อริชฐานบารมี (Adhitthana Paramita) เป็นหนึ่งในทศบารมีที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญเพื่อให้ถึงพระโพธิญาณ อริชฐานหมายถึงการตั้งมั่นแน่วแน่ด้วยจิตอันเด็ดเดี่ยว มีความหนักแน่นไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคใด ๆ อริชฐานบารมีจึงเป็นคุณธรรมที่เกี่ยวข้องกับการตั้งปณิธานอันมั่นคงเพื่อบรรลุเป้าหมายอันประเสริฐ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาชีวิตและการดำรงตนตามหลักพุทธศาสนา (สุภาพร พรหมเถื่อน, 2554)

แนวคิดเรื่องอริชฐานบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยเฉพาะในนิบาตชาดกซึ่งกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงตั้งจิตอริชฐานเพื่อบำเพ็ญการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยผ่านการสั่งสมบารมีทั้งสิบประการ ได้แก่ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อริชฐาน เมตตา และอุเบกขา (เอกชัย อุไรสินธุ์, 2564) ซึ่งอริชฐานบารมีถือเป็นแรงผลักดันภายในที่ทำให้พระโพธิสัตว์สามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายอันยิ่งใหญ่ได้อย่างไม่ย่อท้อ

ความหมายเชิงลึกของอริชฐานบารมี

อริชฐานบารมีประกอบด้วยสองมิติหลัก ได้แก่ มิติภายใน และ มิติภายนอก มิติภายในหมายถึงการตั้งมั่นทางจิตใจอย่างแน่วแน่ มุ่งมั่นต่อเป้าหมายด้วยความไม่หวั่นไหว เช่น การตั้งสัจจะว่าจะบำเพ็ญเพียรให้ถึงที่สุดโดยไม่ละทิ้งความเพียรนั้น ส่วนมิติภายนอกหมายถึงการแสดงออกผ่านการกระทำที่สอดคล้องกับปณิธานของตน เช่น การรักษาศีลอย่างเคร่งครัด หรือการดำเนินชีวิตอย่างมีวินัยเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ (สุภาพร พรหมเถื่อน, 2554)

อริชฐานบารมีแตกต่างจากความมุ่งมั่นโดยทั่ว ๆ ไป เพราะเป็นการตั้งจิตที่มีรากฐานอยู่บนหลักธรรมของพระพุทธศาสนา การอริชฐานจึงต้องประกอบด้วย สัจจะ (ความจริงใจ) และ ขันติ (ความอดทน) เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้โดยไม่ท้อถอย พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระไตรปิฎกว่า "อริชฐานเป็นคุณสมบัติของบัณฑิต ผู้มีจิตตั้งมั่นในสัมมาทิฐิยอมก้าวหน้าในมรรคา" (อง.ทุก. 20/5/61) แสดงให้เห็นว่าการอริชฐานมิใช่เพียงการตั้งเป้าหมายอย่างเลื่อนลอย แต่เป็นการกระทำที่มีรากฐานอยู่บนความเข้าใจธรรมะและความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญความดี

อริชฐานบารมีในบริบทของพระโพธิสัตว์

ในพระไตรปิฎกมีตัวอย่างหลายกรณีที่แสดงให้เห็นถึงอริชฐานบารมีของพระโพธิสัตว์ หนึ่งในตัวอย่างที่สำคัญคือ พระเนมิราชชาดก ซึ่งเล่าถึงพระเนมิราชโพธิสัตว์ที่ตั้งจิตอริชฐานอย่างแน่วแน่เพื่อบำเพ็ญบารมีในโลกมนุษย์ แม้ว่าเทวดาจะเชิญให้พระองค์อยู่เสวยสุขในสวรรค์ แต่พระเนมิราชกลับเลือกที่จะกลับมายังโลกมนุษย์เพื่อสร้างสมบารมีให้บริบูรณ์ (ชนกฤต มีพวงผล, 2557) การตัดสินใจเช่นนี้สะท้อนถึงพลังแห่งอริชฐานบารมีที่สามารถนำพาพระโพธิสัตว์ไปสู่การบรรลุพุทธภูมิได้

หนึ่งในกรณีสำคัญที่สะท้อนอิทธิฐานบารมีได้อย่างเด่นชัด คือเรื่องของพระเทมียราชกุมาร ซึ่งทรงอิทธิฐานอย่างแน่วแน่ว่าจะไม่ปกครองบ้านเมืองด้วยการใช้ความรุนแรง พระองค์จึงแสวงหาความเป็นไป และหุหนวกเพื่อหลีกเลี่ยงการเป็นกษัตริย์ ซึ่งเป็นวิธีที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิฐานบารมีในระดับสูงสุดที่นำไปสู่การละเว้นจากความชั่วและการบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุนิพพาน (สุภาพร พรหมเถื่อน, 2554)

อิทธิฐานบารมีไม่ได้เป็นเพียงหลักธรรมสำหรับพระโพธิสัตว์เท่านั้น แต่ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนได้ เช่น ในด้านการศึกษา นักเรียนสามารถตั้งจิตอธิษฐานให้มีความพากเพียรในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้เกิดปัญญา ในด้านการทำงาน พนักงานสามารถตั้งเป้าหมายเพื่อบรรลุความสำเร็จโดยอาศัยความอดทนและความพยายามตามหลักอิทธิฐานบารมี นอกจากนี้ในมิติทางสังคม อิทธิฐานบารมียังช่วยส่งเสริมให้คนในสังคมมีความตั้งมั่นในความดี มีความเสียสละ และไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น (เอกชัย อุไรสินธว์, 2564)

อิทธิฐานบารมีจึงเป็นหลักการที่สามารถนำมาใช้ได้ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม ในทางพุทธศาสนา การตั้งจิตอธิษฐานที่มีคุณค่าไม่ใช่เพียงการอธิษฐานขอพรเพื่อให้สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นโดยไม่ต้องลงมือกระทำ แต่เป็นการอธิษฐานที่ต้องควบคู่ไปกับการกระทำอันเป็นกุศล ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า "บุคคลผู้มีจิตตั้งมั่นในอิทธิฐานบารมี ย่อมเป็นผู้มีปณิธานอันประเสริฐและย่อมถึงความสำเร็จด้วยความเพียร" (ช.ป. 31/9/562)

ระดับของสัจจะบารมี

อิทธิฐานบารมี (Adhitthana Paramita) เป็นหนึ่งในทศบารมีที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญให้สมบูรณ์ก่อนที่จะบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ คำว่า อิทธิฐาน มีรากศัพท์จากภาษาบาลี "อิ" ซึ่งหมายถึง "เหนือกว่า" หรือ "ยิ่งใหญ่" และ "ฐานะ" ซึ่งหมายถึง "การตั้ง" หรือ "การกำหนด" เมื่อนำมารวมกันจึงหมายถึง การตั้งมั่นแน่วแน่ในปณิธานของตนเอง ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรคใด ๆ (เอกชัย อุไรสินธว์, 2564) การบำเพ็ญอิทธิฐานบารมีนี้มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของทั้งพระโพธิสัตว์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป เพราะเป็นพลังที่ช่วยให้บุคคลมีความเข้มแข็งทางจิตใจ สามารถฟันฝ่าอุปสรรคและมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้โดยไม่ล้มเลิกกลางคัน

อิทธิฐานบารมีแบ่งออกเป็นสามระดับ ได้แก่ อิทธิฐานบารมี (Adhitthana Paramita), อิทธิฐานอุปปารมี (Adhitthana Upaparamita) และ อิทธิฐานปรมัตถบารมี (Adhitthana Paramattha Paramita) ซึ่งแต่ละระดับสะท้อนถึงความเข้มข้นของการตั้งปณิธานที่แตกต่างกันไปตามสภาวะแห่งจิต และการเสียสละที่บุคคลยินดีทำเพื่อบรรลุเป้าหมายที่สูงขึ้น (สุภาพร พรหมเถื่อน, 2554)

1. อธิษฐานบารมี

ระดับนี้เป็นพื้นฐานของอธิษฐานบารมีทั้งหมด เป็นขั้นแรกของการตั้งมั่นในความตั้งใจของตนเอง ด้วยจิตที่แน่วแน่และมั่นคง บุคคลที่บำเพ็ญอธิษฐานบารมีในระดับนี้จะต้องมีความหนักแน่น ไม่หวั่นไหวต่อความยากลำบากที่เกิดขึ้น แม้ว่าจะเผชิญกับอุปสรรคก็ยังคงมุ่งมั่นต่อเป้าหมายของตนเอง โดยไม่ยอมแพ้หรือถอดใจง่าย ๆ (ธนกฤต มีพวงผล, 2557)

ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ตัวอย่างของอธิษฐานบารมีระดับนี้สามารถพบได้ในเรื่องของพระเนมิราชชาดก ซึ่งพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเนมิราช ผู้ปกครองที่ตั้งมั่นในศีลธรรม เมื่อเทวดาเชื่อเชิญให้พระองค์อยู่เสวยสุขในสวรรค์ พระองค์กลับเลือกที่จะกลับมาয়ังโลกมนุษย์เพื่อบำเพ็ญบารมีต่อไป (สุภาพร พรหมเถื่อน, 2554) การตัดสินใจของพระองค์แสดงให้เห็นถึงความตั้งมั่นและความหนักแน่นในอธิษฐานของตน ซึ่งถือเป็นขั้นพื้นฐานของอธิษฐานบารมี

ในชีวิตประจำวัน อธิษฐานบารมีระดับนี้สามารถพบได้ในผู้ที่ตั้งใจทำความดีหรือมุ่งมั่นพัฒนาตนเอง แม้จะเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคก็ตาม เช่น นักเรียนที่ตั้งใจเรียนเพื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัย หรือพนักงานที่มุ่งมั่นพัฒนาความสามารถของตนเองเพื่อก้าวหน้าในอาชีพ

2. อธิษฐานอุปบารมี

ระดับนี้เป็นการบำเพ็ญอธิษฐานบารมีที่เข้มข้นขึ้นจากระดับแรก ผู้ที่บำเพ็ญอธิษฐานอุปบารมีจะต้องสามารถ ยอมสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อดำรงมั่นในอธิษฐานของตนเอง กล่าวคือ ไม่เพียงแต่มีความตั้งมั่นเท่านั้น แต่ยังยอมทุ่มเททุกอย่างเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยไม่หวั่นไหวแม้ต้องเผชิญกับความทุกข์ยากหรือการเสียสละ (สุภาพร พรหมเถื่อน, 2554)

ตัวอย่างของอธิษฐานอุปบารมีปรากฏใน พระเทมียราชกุมารชาดก ซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงสร้างทำเป็นไ้และหุนหวกตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เพื่อหลีกเลี่ยงการเป็นกษัตริย์ เนื่องจากพระองค์ตั้งมั่นในอธิษฐานที่จะไม่ปกครองแผ่นดินด้วยความรุนแรง แม้ว่าจะถูกกดดันจากราชสำนักและเผชิญกับอุปสรรคมากมาย พระองค์ก็ไม่ละทิ้งอธิษฐานของตนเอง (ธนกฤต มีพวงผล, 2557)

ในชีวิตประจำวัน อธิษฐานอุปบารมีสามารถพบเห็นได้ในบุคคลที่อุทิศตนเพื่อส่วนรวม เช่น แพทย์ที่ทำงานในพื้นที่ทุรกันดารเพื่อช่วยเหลือผู้ป่วย แม้ว่าจะต้องเผชิญกับความเหน็ดเหนื่อยและความยากลำบาก

3. อธิษฐานปรมัตถบารมี

ระดับสูงสุดของอธิษฐานบารมีคืออธิษฐานปรมัตถบารมี ซึ่งเป็นการตั้งมั่นแน่วแน่อย่างเด็ดเดี่ยว โดยสามารถยอมสละแม้แต่ชีวิตของตนเองเพื่อรักษาอธิษฐานของตน (เอกชัย อุไรสินธ์, 2564) นี่เป็นขั้นตอนที่ต้องใช้ความกล้าหาญและความเสียสละขั้นสูงสุด

ตัวอย่างที่เด่นชัดของอิทธิฐานปรมัตถบารมีคือ พระมหาชนกชาตก ซึ่งพระโพธิสัตว์ทรงมุ่งมั่นพยายามว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรเป็นเวลาหลายวันเพื่อช่วยเหลือประชาชนของพระองค์ แม้ว่าจะอยู่ในภาวะที่สิ้นหวัง แต่พระองค์ก็ยังคงมุ่งมั่นว่ายน้ำต่อไปจนกว่าจะแน่ใจว่าได้ทำทุกอย่างที่สามารถทำได้แล้ว (สุภาพร พรหมเถื่อน, 2554)

อิทธิฐานปรมัตถบารมีสามารถพบได้ในบุคคลที่มีความตั้งมั่นอย่างสูงสุดในเป้าหมายของตน เช่น นักต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชนที่ยอมอุทิศชีวิตเพื่อความยุติธรรม หรือพระสงฆ์ที่อุทิศตนบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุธรรม

ตัวอย่างการบำเพ็ญอิทธิฐานบารมีในพระไตรปิฎก

อิทธิฐานบารมีเป็นหนึ่งในทศบารมีที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญเพื่อให้ถึงพระสัมมาสัมโพธิญาณ หมายถึง **ความตั้งมั่นแน่วแน่ในปณิธานของตนเองโดยไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรค** ความสำคัญของอิทธิฐานบารมีนั้นมีมากกว่าการตั้งเป้าหมายหรือความมุ่งมั่นในชีวิตธรรมดา หากแต่เป็นการตั้งใจเพื่อการบรรลุความดีสูงสุด อันเป็นเป้าหมายของการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ตัวอย่างของอิทธิฐานบารมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหลายตอน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะของอิทธิฐานในระดับต่าง ๆ และผลลัพธ์ของอิทธิฐานที่มั่นคง

1. พระมหาชนกชาตก – อิทธิฐานว่ายน้ำข้ามมหาสมุทร (ขุ.ชา. 28/481/279)

เรื่องราวของพระมหาชนกเป็นหนึ่งในตัวอย่างที่เด่นชัดของอิทธิฐานบารมี ซึ่งแสดงถึง พลังแห่งความตั้งมั่นที่ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรค ครั้งหนึ่งขณะพระมหาชนกเสด็จโดยสารเรือเพื่อเดินทางไปยังดินแดนหนึ่ง ทว่าระหว่างทางได้เกิดพายุรุนแรง ทำให้เรือล่มลงกลางมหาสมุทร ผู้คนส่วนใหญ่หมดหวังและจมน้ำไป แต่พระมหาชนกตั้งใจอิทธิฐานแน่วแน่ว่า “ตราบใดที่ยังมีเรียวแรง ตราบนั้นเราจะไม่หยุดว่ายน้ำ” พระองค์จึงพยายามว่ายน้ำเป็นเวลานานถึง เจ็ดวันเจ็ดคืน โดยไม่ย่อท้อ

แม้ในช่วงเวลานั้นพระองค์จะต้องเผชิญกับความเหน็ดเหนื่อย ความหนาวเย็น และความสิ้นหวัง แต่พระองค์ก็ยังคงมุ่งมั่นในปณิธานของตนเอง ไม่ยอมแพ้ต่อความทุกข์ทรมาน เมื่อเทวดานางมณีเมขลาเห็นเช่นนั้น จึงช่วยเหลือพระองค์ให้ขึ้นฝั่งได้อย่างปลอดภัย

เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นว่า อิทธิฐานบารมีมิได้หมายถึงเพียงการตั้งใจปรารถนา แต่หมายถึงการลงมือกระทำอย่างสุดความสามารถโดยไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก หากพระมหาชนกไม่ได้มีจิตใจที่แน่วแน่ พระองค์คงยอมจำนนต่อชะตากรรมเหมือนผู้โดยสารคนอื่น ๆ ทว่าเพราะอิทธิฐานของพระองค์แน่วแน่ พระองค์จึงสามารถเอาชนะพายุแห่งอุปสรรคและก้าวไปสู่เป้าหมายได้ในที่สุด

2. พระเนมิราชชาตก – อิทธิฐานไม่อยู่ในสวรรค์ (ขุ.ชา. 4/2/239-302)

พระเนมิราชเป็นกษัตริย์ที่ทรงตั้งมั่นในธรรมะและการปฏิบัติศีลอย่างเคร่งครัด ทรงปกครองบ้านเมืองโดยยึดหลักเมตตาธรรมและความยุติธรรมจนกระทั่งเมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ ท้าวสักกะ (พระอินทร์) ได้ส่งเทพบุตรมาเชิญพระองค์ไปเสวยสุขในสวรรค์ แต่พระเนมิราชกลับตั้งอธิษฐานแน่วแน่ว่า “เรามิได้ปรารถนาความสุขอันเกิดจากสวรรค์ แต่เราปรารถนาที่จะกลับไปสั่งสมบารมีเพื่อบรรลุธรรมสูงสุด”

แม้พระอินทร์จะชี้ให้เห็นว่าสวรรค์เต็มไปด้วยความสุขอันเลิศล้ำ ไม่มีความทุกข์โศกให้ต้องอดทนอีกต่อไป แต่พระเนมิราชก็ไม่หวั่นไหวต่อคำชักชวน เพราะพระองค์เห็นว่าสวรรค์เป็นเพียงภพหนึ่งที่ไม่ถาวร เมื่อบุญหมดก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดต่อไป จึงเลือกที่จะกลับมายังโลกมนุษย์เพื่อบำเพ็ญบารมี

กรณีของพระเนมิราชแสดงให้เห็นว่า อธิษฐานบารมีในระดับสูงสุดมิใช่เพียงแค่ความแน่วแน่ต่ออุดมการณ์ของตนเอง แต่ยังหมายถึงการปฏิเสธความสุขที่ยิ่งใหญ่หากมันไม่ใช่เส้นทางแห่งการหลุดพ้น

3. พระเตมียรชกุมาร – อธิษฐานไม่เป็นกษัตริย์ (ขุ.ชา. 27/68/32)

พระเตมียรชกุมาร เป็นรัชทายาทของแคว้นหนึ่ง แต่เมื่อทรงเห็นว่าการเป็นกษัตริย์นั้นต้องเกี่ยวข้องกับภารกิจที่อาจนำไปสู่การกระทำบาปกรรมมากมาย เช่น การพิพากษาประหารชีวิตประชาชน หรือการทำสงคราม พระองค์จึงตั้งอธิษฐานว่า “เราจะไม่ปกครองแผ่นดิน เพื่อมิให้ต้องกระทำกรรมที่เป็นอกุศล”

เพื่อรักษาอธิษฐานของตน พระเตมียรชกุมารสร้างทำเป็นใบ้ หูหนวก และไม่สามารถเดินได้ พระราชาบิดาทรงทดสอบพระองค์หลายครั้งเพื่อพิสูจน์ว่าเป็นเช่นนั้นจริงหรือไม่ แต่พระองค์อดทนต่อการทดสอบทุกอย่าง และยืนหยัดอยู่ในอธิษฐานของตนเอง จนในที่สุดพระราชาบิดายอมรับและอนุญาตให้พระองค์สละราชสมบัติและออกบวช

เรื่องราวนี้แสดงให้เห็นถึงพลังของอธิษฐานบารมีที่สามารถนำไปสู่การตัดสินใจครั้งสำคัญของชีวิต พระเตมียรชกุมารมิได้เพียงแค่อธิษฐานปรารถนา แต่ทรงลงมือทำด้วยความแน่วแน่ แม้จะต้องเผชิญกับแรงกดดันทางสังคม

4. พระพุทธเจ้าอธิษฐานตรัสรู้ – อธิษฐานไม่ลุกจากที่นั่ง (ม.ม. 26/18/237)

เหตุการณ์สำคัญที่สะท้อนถึงอธิษฐานบารมีในระดับสูงสุดของพระพุทธเจ้าคือ คิณแห่งการตรัสรู้ ณ ใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ ก่อนการตรัสรู้ พระองค์ทรงตั้งจิตอธิษฐานแน่วแน่ว่า

“แม้เลือดและเนื้อของเราจะเหือดแห้งไป เหลือเพียงหนัง เอ็น และกระดูก ทรายใดที่ยังไม่บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ เราจะไม่ลุกจากที่นั่งนี้”

พระองค์ดำรงอยู่ในสมาธิอย่างมั่นคง ไม่ปล่อยให้ความเหนื่อยล้า ความสงสัย หรือมารร้ายมาทำให้พระองค์ละทิ้งอธิษฐานของตนเอง จนกระทั่งในที่สุด เมื่อสิ้นสุดการตรัสรู้ พระองค์ได้บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ

เรื่องนี้เป็นตัวอย่างของอิทธิฐานปรมาตถบารมีในระดับสูงสุด ซึ่งเป็นการอิทธิฐานที่ถึงขั้นสามารถสละชีวิตเพื่อบรรลุเป้าหมายแห่งธรรม

สรุปได้ว่า อิทธิฐานบารมีมิได้เป็นเพียงการตั้งจิตปรารถนา แต่เป็นพลังภายในที่สามารถนำพาผู้ปฏิบัติให้ก้าวข้ามอุปสรรคและบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต อิทธิฐานที่แท้จริงต้องมีทั้งความตั้งมั่น ความเสียสละ และความเพียรพยายามจนถึงที่สุด

อิทธิฐานบารมีจึงเป็นพลังที่ขับเคลื่อนให้บุคคลสามารถฝ่าฟันอุปสรรค และมุ่งไปสู่การบรรลุความดีสูงสุดได้อย่างแท้จริง

วิเคราะห์อิทธิฐานบารมีในพุทธปรัชญาเถรวาท

อิทธิฐานบารมี เป็นหลักธรรมสำคัญที่พบในพระไตรปิฎกและคัมภีร์อรรถกถา ซึ่งสะท้อนถึงความตั้งมั่นของพระโพธิสัตว์ในการบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในเชิงลึก จะพบว่าความเข้าใจเกี่ยวกับอิทธิฐานบารมีสามารถขยายขอบเขตไปสู่แนวคิดใหม่ ๆ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งในเชิงพุทธปรัชญาและการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

1. อิทธิฐานบารมีมิใช่เพียงการตั้งใจ แต่คือกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางจิตวิญญาณ

โดยทั่วไป การอิทธิฐานมักถูกเข้าใจว่าเป็นเพียง "การตั้งใจแน่วแน่" หรือ "การภาวนาเพื่อให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น" แต่แท้จริงแล้ว อิทธิฐานบารมีมิได้เป็นเพียงการตั้งเป้าหมาย แต่คือ กระบวนการพัฒนาทางจิตที่ต้องอาศัยขันติ ความเพียร และการลงมือปฏิบัติ

แนวคิดนี้สามารถอธิบายได้ผ่านตัวอย่างของพระมหาชนกในชาดก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การอิทธิฐานที่แท้จริงต้องมาพร้อมกับการลงมือกระทำ ไม่ใช่เพียงการตั้งใจเฉย ๆ พระมหาชนกไม่ได้เพียงแต่ตั้งจิตว่าจะเอาชีวิตรอดจากมหาสมุทร แต่ยังคงว่ายน้ำต่อเนื่องเป็นเวลานาน แม้จะเหน็ดเหนื่อย พระองค์ก็ไม่ละทิ้งอิทธิฐานของตนเอง จนในที่สุดได้รับความช่วยเหลือจากเทวดา

เมื่อเทียบกับมุมมองทางจิตวิทยา อิทธิฐานบารมีสามารถอธิบายได้ว่าเป็นกระบวนการ Self-Determination ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการกำหนดทิศทางของตนเอง ผ่านความพยายามและการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ ดังนั้น อิทธิฐานบารมีจึงไม่ใช่แค่เรื่องของความตั้งใจ แต่คือการพัฒนาสภาวะจิตและการลงมือทำอย่างต่อเนื่อง

2. อิทธิฐานบารมีในมิติทางสังคม: เครื่องมือแห่งการเปลี่ยนแปลง

โดยทั่วไป อิทธิฐานบารมีมักถูกมองว่าเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล แต่แท้จริงแล้ว อิทธิฐานบารมีสามารถถูกขยายไปสู่ระดับสังคมได้ กล่าวคือ เมื่อบุคคลมีอิทธิฐานบารมีที่แน่วแน่และมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ย่อมสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนในสังคมได้

ตัวอย่างเช่น พระเนมิราชที่เลือกละทิ้งสวรรค์เพื่อกลับมายังโลกมนุษย์เพราะต้องการสั่งสมบารมีเพื่อช่วยเหลือประชาชน สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่า อริชฐานมิใช่เพียงการตั้งใจเพื่อความสำเร็จของตนเอง แต่สามารถเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาสังคมได้

เมื่อเทียบกับบริบทสมัยใหม่ แนวคิดของอริชฐานบารมีสอดคล้องกับแนวคิด Servant Leadership (ภาวะผู้นำเพื่อรับใช้) ซึ่งเป็นหลักการที่ผู้นำต้องมีความเชื่อมั่นในการทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น แทนที่จะมุ่งหวังแต่ผลประโยชน์ของตนเอง

ในทางปฏิบัติ ผู้นำที่มีอริชฐานบารมีจะสามารถเป็นแรงบันดาลใจให้กับคนรอบข้าง และสามารถนำองค์กรหรือชุมชนไปสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกได้ ดังนั้น การบำเพ็ญอริชฐานบารมีจึงมีผลกระทบที่กว้างไกลกว่าระดับบุคคล และสามารถกลายเป็นพลังขับเคลื่อนสังคมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้

3. อริชฐานบารมีกับการบริหารและการพัฒนาตนเอง

ในบริบทของการทำงานและการบริหาร อริชฐานบารมีสามารถถูกนำมาใช้เป็นหลักในการสร้าง "Mindset แห่งความสำเร็จ" กล่าวคือ บุคคลที่มีอริชฐานบารมีย่อมมีคุณลักษณะดังนี้:

- 1) มีความแน่วแน่ในเป้าหมาย – ไม่หวั่นไหวต่ออุปสรรค
- 2) มีความอดทนและขันติ – สามารถเผชิญกับความยากลำบากโดยไม่ละทิ้งเป้าหมาย
- 3) มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง – ไม่คาดหวังให้ผู้อื่นช่วยเหลือ แต่พยายามทำทุกอย่างด้วยตนเอง

แนวคิดนี้สามารถเห็นได้จากเรื่องของพระเตมียราชกุมาร ซึ่งแม้จะต้องเผชิญกับแรงกดดันจากสังคมและครอบครัว แต่พระองค์ก็ยังคงยึดมั่นในอริชฐานของตนเองจนสามารถหลีกเลี่ยงการเป็นกษัตริย์ได้ สิ่งนี้เป็นบทเรียนที่สามารถนำมาใช้ในการบริหารและการพัฒนาตนเองได้ เพราะแสดงให้เห็นว่า หากบุคคลมีเป้าหมายที่ชัดเจน และมีความมุ่งมั่นมากพอ ย่อมสามารถควบคุมเส้นทางของตนเองได้ แม้ว่าจะต้องเผชิญกับอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมรอบข้าง

4. อริชฐานบารมีกับการพัฒนาทางจิตวิญญาณในยุคดิจิทัล

ในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้น อริชฐานบารมียังสามารถเป็นแนวทางในการฝึกจิตใจเพื่อรับมือกับความท้าทายของยุคดิจิทัลได้ ในโลกที่เต็มไปด้วยสิ่งเร้าทางข้อมูลข่าวสาร และความกดดันจากสื่อสังคมออนไลน์ การตั้งอริชฐานบารมีสามารถช่วยให้บุคคลมีความแน่วแน่ในจุดยืนของตนเอง และไม่หวั่นไหวไปตามกระแสที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

การบำเพ็ญอริชฐานบารมีสามารถเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้บุคคลสามารถมีวินัยในการใช้เทคโนโลยี ไม่ตกเป็นทาสของสื่อสังคมออนไลน์ มีเป้าหมายที่ชัดเจนในชีวิต ไม่ไขว่คว้าไปตามกระแสของโลก สามารถพัฒนาคุณธรรมภายใน ฝึกสมาธิและเจริญปัญญาเพื่อรับมือกับความซับซ้อนของโลกยุคใหม่

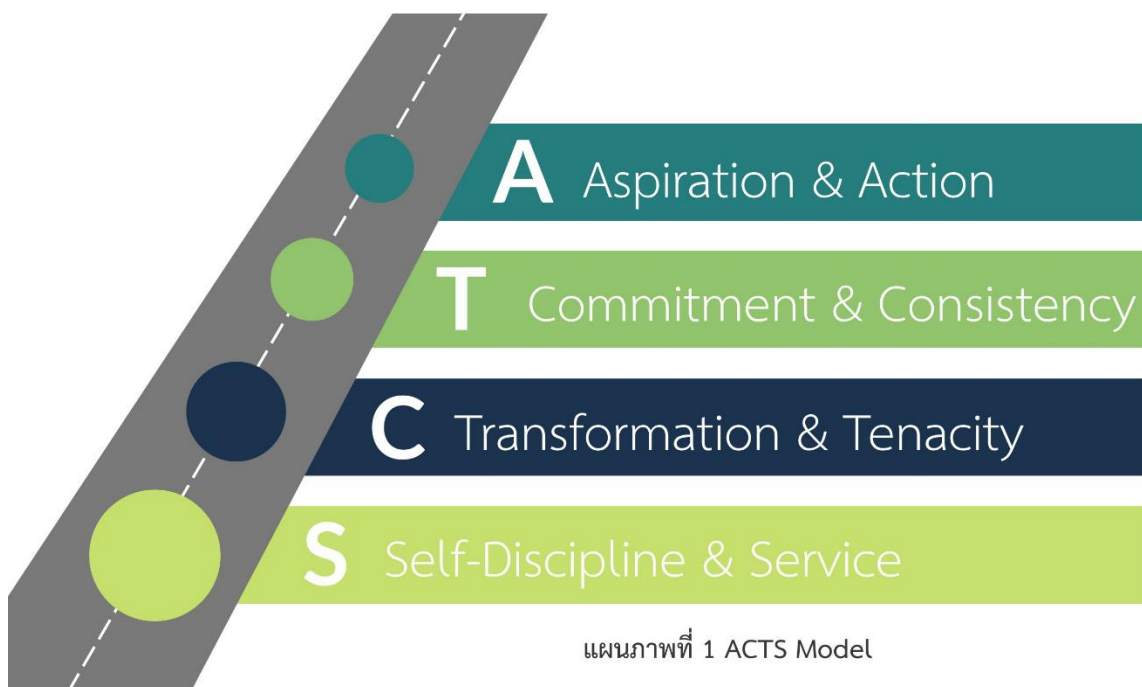
องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ACTS Model ซึ่งเป็นตัวย่อที่สะท้อนถึงหลักการสำคัญของอริชฐานบารมีในศตวรรษที่ 21 ดังนี้

- A – Aspiration & Action (แรงบันดาลใจและการลงมือทำ)
- C – Commitment & Consistency (ความมุ่งมั่นและความต่อเนื่อง)
- T – Transformation & Tenacity (การเปลี่ยนแปลงและความอดทนไม่ย่อท้อ)
- S – Self-Discipline & Service (วินัยในตนเองและการรับใช้สังคม)

โมเดล ACTS มีรากแนวคิดจากหลักอริชฐานบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการตั้งจิตมั่นและการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเพื่อเป้าหมายอันชอบธรรม (Nanamoli & Bodhi, 1995) อีกทั้งยังสอดคล้องกับหลักธรรมในหมวด “วิริยะ” และ “สัจจะ” ที่เน้นการมีวินัยและความเพียรในทางธรรม งานศึกษาของสุภาพร พรหมเถื่อน (2554) ซึ่งเสนอการแบ่งระดับของบารมี ยังสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของบารมีในการพัฒนาอย่างเป็นระบบ โมเดล ACTS จึงไม่เพียงเป็นการสังเคราะห์แนวคิดดั้งเดิมเท่านั้น แต่ยังเป็นการขยายกรอบแนวคิดอริชฐานบารมีให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตของบุคคลทั่วไป มิใช่จำกัดเฉพาะบริบทของพระโพธิสัตว์ตามแนวคิดดั้งเดิม โดยเฉพาะในบริบทของการตั้งเป้าหมายในชีวิต การเรียนรู้ การบริหารจัดการ และการพัฒนาตนในโลกสมัยใหม่ ทั้งยังตอกย้ำว่า “บารมี” สามารถเป็นพลังขับเคลื่อนเชิงจริยธรรมในสังคมร่วมสมัยที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว

โดยสามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 ACTS Model

จากแผนภาพที่ 1 สามารถอธิบายได้ดังนี้

A ย่อมาจาก **Aspiration & Action** หมายถึง แรงบันดาลใจและการลงมือทำ อธิบายได้ว่า อธิษฐานบารมีมิใช่เพียงแค่การตั้งจิตหรืออธิษฐานขอพร แต่หมายถึงการมีแรงบันดาลใจที่แน่วแน่ (Aspiration) และการลงมือทำ (Action) อย่างสอดคล้องกัน ผู้ที่บำเพ็ญอธิษฐานบารมีต้องไม่เพียงแต่ตั้งใจ แต่ต้อง ทำให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายาม

C ย่อมาจาก **Commitment & Consistency** หมายถึง ความมุ่งมั่นและความต่อเนื่อง อธิบายได้ว่า อธิษฐานบารมีต้องมาพร้อมกับ ความมุ่งมั่น (Commitment) ที่แน่วแน่ และ การทำอย่างสม่ำเสมอ (Consistency) มิใช่เพียงแค่ตั้งใจในช่วงเวลาหนึ่งแล้วละทิ้งเป้าหมายกลางทาง ผู้ที่มีอธิษฐานบารมีจะสามารถอดทนต่อความลำบากและดำเนินตามปณิธานของตนจนสำเร็จ

T ย่อมาจาก **Transformation & Tenacity** หมายถึง การเปลี่ยนแปลงและความอดทนไม่ย่อท้อ อธิบายได้ว่า อธิษฐานบารมีมิใช่แค่เครื่องมือเพื่อให้บรรลุเป้าหมายส่วนตัว แต่ยังเป็น พลังที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (Transformation) ทั้งในระดับบุคคลและสังคม บุคคลที่มีอธิษฐานบารมีต้องมี ความอดทน (Tenacity) ต่ออุปสรรค โดยไม่ละทิ้งปณิธานของตนแม้จะต้องเผชิญกับแรงกดดัน

S ย่อมาจาก **Self-Discipline & Service** หมายถึง วินัยในตนเองและการรับใช้สังคม อธิบายได้ว่า การบำเพ็ญอธิษฐานบารมีมิใช่เพียงเพื่อประโยชน์ของตนเอง แต่ควรมี วินัยในตนเอง (Self-Discipline) เพื่อรักษาเป้าหมายของตน และนำไปสู่ การรับใช้เพื่อส่วนรวม (Service) ผู้นำที่มีอธิษฐานบารมีย่อมสามารถสร้างแรงบันดาลใจและขับเคลื่อนสังคมไปในทางที่ดี

โมเดลนี้สามารถนำไปใช้ได้ทั้งในทางธรรมะ การพัฒนาตนเอง การบริหาร และการสร้างการเปลี่ยนแปลงในสังคม

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้โมเดล ACTS ในชีวิตจริง สามารถยกตัวอย่างแต่ละด้านได้ดังนี้

- ด้านการศึกษา เช่น นักเรียนสามารถตั้งอธิษฐานบารมีให้มุ่งมั่นเรียนรู้ โดยลงมือฝึกฝน (Aspiration & Action) รักษาความมุ่งมั่น (Commitment) และมีความอดทนต่ออุปสรรค (Tenacity)
- ด้านการทำงาน เช่น ผู้นำองค์กรสามารถใช้โมเดลนี้เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้ทีมงาน โดยยึดมั่นในเป้าหมาย มีวินัย และคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม
- ด้านการพัฒนาจิตใจ เช่น ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถนำโมเดลนี้มาใช้ในการฝึกสมาธิและเจริญภาวนา โดยมีความแน่วแน่ในอธิษฐานบารมีของตน

บทสรุป

อริษฐานบารมี (Adhitthana Paramita) เป็นหนึ่งในทศบารมีที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทางจิตวิญญาณของพระโพธิสัตว์และพุทธศาสนิกชนทั่วไป หลักธรรมข้อนี้ไม่ได้เป็นเพียงการตั้งความปรารถนาอย่างเลื่อนลอย หากแต่เป็น พลังแห่งความมุ่งมั่นแน่วแน่ ซึ่งต้องอาศัย ปัญญา ศีลธรรม และความเพียรพยายาม เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ การศึกษามุ่งเน้นเฉพาะในขอบเขตของพุทธศาสนาเถรวาท โดยมีได้ครอบคลุมถึงแนวคิดในพุทธศาสนานิกายมหายานหรือแนวคิดพุทธร่วมสมัย

จากข้อมูลในพระไตรปิฎก อริษฐานบารมีปรากฏในหลายบริบท ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ที่แสดงถึงพลังแห่งความเพียรพยายาม พระเนมิราชชาดกที่สะท้อนการเลือกเส้นทางแห่งคุณธรรม ไปจนถึงพระเตมียราชกุมารที่มีความแน่วแน่ต่ออุดมการณ์ของตน แม้จะต้องเผชิญกับแรงกดดันจากสังคม ทั้งนี้ อริษฐานของพระพุทธเจ้าก่อนตรัสรู้ถือเป็นแบบอย่างสูงสุดของอริษฐานปรมัตถบารมี ที่ต้องใช้ทั้งความอดทนและความเสียสละขั้นสูงสุด

ในการวิเคราะห์เชิงพุทธปรัชญา อริษฐานบารมีไม่ใช่เพียงเครื่องมือแห่งการพัฒนาตนเอง แต่ยังเป็น กลไกแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผู้ที่มีอริษฐานบารมีสามารถเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้อื่น สร้างพลังในการขับเคลื่อนองค์กรและสังคมไปสู่ความดีงามได้ แนวคิดนี้สามารถเปรียบเทียบกับ ภาวะผู้นำเพื่อรับใช้ (Servant Leadership) ที่เน้นการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม มากกว่าการแสวงหาความสำเร็จส่วนตัว

นอกจากนี้ องค์กรความรู้ใหม่จากการศึกษาครั้งนี้ คือ โมเดล ACTS (Aspiration, Commitment, Transformation, Self-Discipline) ซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาตนเอง โดยเน้นการมีเป้าหมายที่ชัดเจน การลงมือทำอย่างมุ่งมั่น การเปลี่ยนแปลงอย่างมีความอดทน และการรักษาวินัยในตนเองพร้อมกับการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โมเดลนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การทำงาน หรือการพัฒนาจิตใจ

การศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า อริษฐานบารมีเป็นหลักธรรมที่สามารถพัฒนาได้ในระดับต่าง ๆ และมีบทบาทสำคัญต่อการบรรลุพุทธภูมิตามคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ทั้งในด้านการตั้งเป้าหมาย การมีปณิธานแน่วแน่ และการไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ในบริบทร่วมสมัย อริษฐานบารมีสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณธรรมของบุคคลได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะผ่านโมเดล ACTS ที่ช่วยอธิบายองค์ประกอบภายในของอริษฐานบารมีในลักษณะที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ทั้งในด้านการศึกษา การทำงาน และการพัฒนาตนเอง โมเดล ACTS ยังแสดงให้เห็นจุดเด่นในการขยายแนวคิดอริษฐานบารมีจากบริบทของพระโพธิสัตว์สู่การเป็นคุณธรรมสากลที่บุคคลทั่วไปสามารถฝึกฝนและใช้เป็นแนวทางนำพาชีวิตได้ในทุกมิติ

บรรณานุกรม

- Bodhi, B. (2005). *In the Buddha's words: An anthology of discourses from the Pali Canon*. Boston, MA: Wisdom Publications.
- Buddhadatta, A. P. (1979). *Concise Pali-English dictionary*. Colombo, Sri Lanka: State Printing Corporation.
- Nanamoli, B., & Bodhi, B. (1995). *The Middle Length Discourses of the Buddha: A translation of the Majjhima Nikaya*. Boston, MA: Wisdom Publications.
- ชนกฤต มีพวงผล. (2557). ศึกษาการบำเพ็ญอริชฌานบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารวรมัญจของแหรพุทธศาสตรปริทรรศน์*, 1(1), 105-115.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุภาพร พรหมเถื่อน. (2554). *การศึกษาแนวคิดเรื่องอริชฌานบารมีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท*. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เอกชัย อุไรสินธว์. (2564). *แนวปฏิบัติตามปฏิปทาของพระโพธิสัตว์ในสังคมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
-